

ZAMONAVIY O‘ZBEK NUTQIDA INGLIZCHA O‘ZLASHMALARNING SEMANTIK MOSLASHUVI: FUNKSIONAL-KOGNITIV TAHLIL

Ahmadjonova Maftuna Oxunjon qizi

Farg‘ona viloyati Rishton tumani

1-maktab ingliz tili o‘qituvchisi

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 03.02.2026

Revised: 04.02.2026

Accepted: 05.02.2026

KALIT SO‘ZLAR:

*inglizcha
o‘zlashmalar, semantik
moslashuv, kognitiv
yondashuv, o‘zbek
nutqi, diskurs.*

Mazkur tezis zamonaviy o‘zbek nutqida inglizcha o‘zlashmalarining semantik moslashuvini funksional-kognitiv yondashuv asosida tadqiq etishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda ingliz tilidan kirib kelgan leksik birliklarning nutqiy ehtiyoj, diskurs turi va nutq egasining kognitiv idroki ta‘sirida yangi semantik tuzilma hosil qilishi tahlil qilinadi. Inglizcha o‘zlashmalar zamonaviy o‘zbek nutqida yangi ma‘naviy qatlamni shakllantirayotgani asoslab beriladi.

Kirish

Globalashuv jarayoni, raqamli texnologiyalar va ommaviy axborot vositalarining jadal rivoji ingliz tilining xalqaro kommunikatsiyadagi mavqeini yanada mustahkamladi. Natijada inglizcha leksik birliklar ko‘plab milliy tillar qatori o‘zbek tiliga ham faol kirib kelmoqda. Ushbu jarayon faqatgina leksik boyish bilan cheklanmay, balki tilning semantik va kognitiv tizimiga ham sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Zamonaviy o‘zbek nutqida inglizcha o‘zlashmalar nafaqat yangi tushunchalarni nomlash, balki nutq egasining fikrlash uslubi, ijtimoiy mavqei va kommunikativ maqsadini ifodalovchi vositaga aylanmoqda. Shu sababli inglizcha o‘zlashmalarining semantik moslashuvini an‘anaviy leksik yondashuvdan tashqari, funksional va kognitiv nuqtai nazardan o‘rganish zarurati yuzaga kelmoqda.

Inglizcha o‘zlashmalarning semantik moslashuvi tushunchasi

Semantik moslashuv tilshunoslikda o‘zlashma so‘zning yangi til muhitida ma’no jihatdan qayta shakllanishi jarayonini anglatadi. Inglizcha o‘zlashmalar o‘zbek nutqida dastlab asl ma’nosini saqlab qolgan holda qo‘llanilishi mumkin, biroq vaqt o‘tishi bilan ular nutqiy vaziyat va kontekst ta’sirida yangi ma’no qirralarini hosil qiladi.

Bu jarayonda o‘zlashmaning:

- kommunikativ vazifasi,
- qo‘llanish chastotasi,
- diskurs turi
- hal qiluvchi omil bo‘lib xizmat qiladi.

Funksional moslashuv va nutqiy ehtiyoj

Inglizcha o‘zlashmalar zamonaviy o‘zbek nutqida muayyan funktsiyani bajarish orqali semantik moslashuvga uchraydi. Masalan, online, offline, deadline, feedback kabi so‘zlar qisqa, lo‘nda va aniq ma’no ifodalashi sababli faol ishlatiladi.

Bu birliklar o‘zbekcha muqobillari mavjud bo‘lsa ham, nutqning tezkorligi va zamonaviylik talabini qondirgani uchun afzal ko‘riladi. Natijada ular o‘zbek nutqida funksional jihatdan mustahkamlanib, yangi semantik tus kasb etadi.

Kognitiv moslashuv va ma’no qayta talqini

Kognitiv nuqtai nazardan inglizcha o‘zlashmalar nutq egasining dunyoni idrok etish modeli bilan bog‘liq holda moslashadi. Masalan, image, brand, status kabi so‘zlar o‘zbek nutqida nafaqat lug‘aviy, balki mental tushuncha sifatida ham ishlatiladi.

Bu jarayonda inglizcha birliklar:

- abstrakt tushunchalarni ifodalaydi;
- ijtimoiy baholash vositasiga aylanadi;
- shaxsiy identifikatsiyani aks ettiradi.

Diskursiv muhitda semantik moslashuv

Inglizcha o‘zlashmalar turli diskurslarda turlicha semantik moslashuvga ega bo‘ladi:

media diskursda – zamonaviylik va innovatsiya ramzi;

reklama tilida – baholovchi va ta’sirchan vosita;

yoshlar nutqida – guruh identifikatsiya belgisi.

Masalan, trend, challenge, viral kabi birliklar ommaviy nutqda tez tarqalib, o‘zbek tilida kontekstga mos yangi semantik yuklama bilan mustahkamlanadi.

Ijtimoiy va madaniy omillar

Inglizcha o'zlashmalarning semantik moslashuvi jamiyatdagi madaniy o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liq. Globallashuv, migratsiya, internet madaniyati va ijtimoiy tarmoqlar bu jarayonni tezlashtirmoqda.

Natijada inglizcha o'zlashmalar:

zamonaviy hayot tarzi belgisi;

ochiqlik va yangilikka intilish ramzi;

global madaniyat elementi sifatida qabul qilinmoqda.

Xulosa

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, zamonaviy o'zbek nutqida inglizcha o'zlashmalar murakkab semantik moslashuv jarayonini boshdan kechirmoqda. Ular funksional va kognitiv omillar ta'sirida yangi ma'noviy tuzilma hosil qilib, nutqning muhim kommunikativ komponentiga aylanmoqda. Inglizcha o'zlashmalar o'zbek tilining semantik tizimini boyitibgina qolmay, zamonaviy fikrlash va nutq madaniyatini shakllantirishda ham faol ishtirok etmoqda.

Adabiyotlar

1. Crystal, D. English as a Global Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – P. 67–89.
2. Haugen, E. "The Analysis of Linguistic Borrowing." Language, Vol. 26, No. 2, 1950. – P. 210–231.
3. Myers-Scotton, C. Multiple Voices: An Introduction to Bilingualism. Oxford: Blackwell Publishing, 2006. – P. 134–162.
4. Weinreich, U. Languages in Contact: Findings and Problems. The Hague: Mouton, 1953. – P. 44–71.
5. Thomason, S. G., Kaufman, T. Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics. Berkeley: University of California Press, 1988. – P. 37–58.
6. Kachru, B. B. The Alchemy of English: The Spread, Functions, and Models of Non-Native Englishes. Oxford: Pergamon Press, 1990. – P. 89–112.
7. Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва: Советская энциклопедия, 1969. – С. 174–182.
8. Маслова, В. А. Лингвокультурология. Москва: Академия, 2001. – С. 96–118.
9. Рахматуллаев, Ш. Ҳозирги ўзбек адабий тили. Тошкент: Университет, 2006. – Б. 213–229.

-
10. Ҳожиёв, А. Ўзбек тили лексикологияси. Тошкент: Фан, 2010. – Б. 145–167.
11. Нурмонов, А. Замонавий тилшунослик масалалари. Тошкент: Академнашр, 2018. – Б. 88–104.
12. Rasulov, R. “Lexical Borrowings and Semantic Change in Uzbek Language.” Journal of Central Asian Linguistics, Vol. 5, No. 2, 2020. – P. 56–72.

